

JOLANTA KUROSZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Teologiczny

Formacja laikatu w środowisku uniwersyteckim

Każdy ochrzczony od najmłodszych lat jest wezwany do podążania za Chrystusem i odważnego wyznawania wiary (por. DA 12). Jednak wyzwania współczesnego świata, a zwłaszcza szalone tempo przemian sprawiają, że człowiek potrzebuje wsparcia, by się nie zagubić w dążeniu do świętości. Świeccy są także wezwani do aktywnego uczestnictwa w życiu Kościoła oraz do apostołskiego zaangażowania w życie społeczno-polityczne (por. KK 43; DA 9; CHL 42-43). W tym kontekście formacja laikatu nabiera specjalnego znaczenia. Jan Paweł II zaliczył ją do pierwszorzędných zadań eklezjalnej wspólnoty (por. CHL 57). Przedmiotem niniejszej refleksji jest formacja laikatu w środowisku uniwersyteckim. W dobie pluralizmu społecznego warto poszukać odpowiedzi na pytanie dotyczące możliwości kształtowania w nim dojrzałych postaw wiary wśród młodych studentów oraz pracowników uczelni. Uniwersytet jest szczególnym miejscem – to w jego gmachach „dochodzi do bezinteresownego spotkania kultury i wiary” (Przybecki 1999, 27). Istnienie uniwersyteckich wydziałów teologicznych oraz duszpasterstw akademickich daje podstawy do podjęcia badań w tym zakresie. Warto zaznaczyć, że środowisko uniwersyteckie ma szersze znaczenie od ścisłego pojęcia uniwersytetu rozpatrywanego jako instytucja.

Nie ma wielu opracowań w języku polskim traktujących o misji Kościoła w środowisku uniwersyteckim (Przybecki 1981; 1999; Grubka 2011; Kurosz 2018; 2019; Kurosz i Polak 2019). Tematyka formacji dorosłych (Fiałkowski 2010) w większości publikacji dotyczy kształtowania postaw wiary u świeckich członków Kościoła w grupach i stowarzyszeniach religijnych.

Przedstawienie całego zakresu proponowanego tematu jest niemożliwe w jednym artykule. Dlatego w tym miejscu prezentowane są zagadnienia, które w mojej ocenie stanowią podstawę do bardziej szczegółowego opracowania. Najpierw zostaną zasygnalizowane podstawowe kwestie dotyczące for-

macji dorosłych we wspólnocie eklezjalnej. Następnie przedstawiony będzie jej podmiot w środowisku uniwersyteckim oraz konieczność tego oddziaływania. Ostatnia kwestia będzie dotyczyła specyfiki formacji w tym środowisku.

1. Formacja świeckich w eklezjalnej wspólnocie – podstawy

Człowiek na różnych etapach życia uczestniczy w formacji, która jest niezbędnym elementem wpływającym na jego rozwój. Jej celem jest ukształtowanie przekonań i systemów wartości oraz „wytworzenie wypływających z nich umiejętnych działań w określonym kierunku” (Chlewiński 1989, 390). Uczestnicy tego oddziaływania mają sposobność przyjąć pewne wzorce zachowań i uczynić je „swoimi”. Odbiorca w procesie formacji jest podmiotem aktywnym. Dokonuje oceny własnych potrzeb i nadaje im indywidualny charakter, który w jego przekonaniu jest konieczny dla indywidualnego rozwoju. Zakres realizowanych wyborów zależy od wieku oraz sytuacji, w jakich człowiek się znajduje. Dlatego formacja ma charakter towarzyszący i stymulujący jego rozwój na wielu płaszczyznach. To wszystko sprawia, że ta forma oddziaływania leży u podłoża wychowania, działalności duszpasterskiej, kształcenia czy socjalizacji (por. Chlewiński 1989, 389-390).

Celem formacji realizowanej w Kościele jest pomoc w pogłębionym odkrywaniu przez wiernych swojego powołania i kształtowanie postawy gotowości do jego realizacji (por. CHL 58). Oznacza to wypracowanie i zdobywanie dojrzałości właściwej dla każdego z powołań w Kościele. Wynika to z faktu, że wszyscy chrześcijanie są zobowiązani do osiągnięcia świętości i doskonałości własnego stanu (KK 42). Dlatego też Karol Wojtyła postrzegał formację jako formę życia odpowiadającą określonemu powołaniu w Kościele (Wojtyła 2003, 248-249). Integralność tej aktywności przejawia się w jednoczesnej realizacji kilku istotnych aspektów życia człowieka, które powinna przenikać wiara. Stąd obecność w formacji aspektu duchowego, doktrynalnego, znajomości nauki społecznej Kościoła oraz przygotowania do apostołstwa. Przypomniał o tym Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w której wskazał na wiernych jako na obywateli społeczności eklezjalnej i obywatelskiej. Warto w tym miejscu wspomnieć o upomnieniu, które ojcowie soborowi skierowali do wiernych. Dotyczy ono zaniedbywania obowiązków ziemskich, które na mocy wiary są zobowiązani wypełniać członkowie Kościoła. Ponadto upomnienie zostało skierowane także do tych wszystkich, którzy „sądzą, że mogą tak się pogrążyć w sprawach doczesnych, jakby były one zupełnie obce życiu religijnemu, ponieważ uważają, iż polega ono na wypełnianiu aktów samego kultu i określonych zobowiązań moralnych” (KDK 43; por. DM 21; Kurosz 2018, 106).

Konieczność formacji wynika także z jedności życia, będącej przejawem żywej wiary u członków Kościoła. U osób wierzących nie może być podwójnej egzystencji przejawiającej się w sprzecznych wyborach, w zależności od tego, czy będą one dotyczyły wyznawanej wiary i eklezjalnej wspólnoty, czy też spraw tego świata. Zdaniem Jana Pawła II, rozdźwięk istniejący między wyznawaną wiarą i życiem codziennym jest wielkim błędem współczesności (CHL 59). Stąd wynika właśnie konieczność podjęcia realizacji różnych aspektów formacji laikatu, które się wzajemnie uzupełniają i pomagają wierzącym w drodze do świętości (Kurosz 2018, 107).

Formacja laikatu, zwłaszcza dorosłych, jest realizowana przede wszystkim w życiu eklezjalnej wspólnoty oraz w rodzinie. Dzieje się to zarówno w ramach duszpasterstwa zwyczajnego we wspólnotach parafialnych oraz nadzwyczajnego – ponadparafialnego (Rak 1986, 102). Parafię jednak uznaje się za podstawowe miejsce formacji, zaś jej dopełnienie ma miejsce na poziomie diecezjalnym oraz w ruchach i stowarzyszeniach. Podobnie należy traktować formację w środowisku uniwersyteckim, która stanowi przedmiot naszych rozważań.

2. Społeczność akademicka jako podmiot formacji

Podmiotem formacji w środowisku uniwersyteckim jest społeczność akademicka, którą tworzą zarówno studenci, kadra akademicka, pracownicy bibliotek uniwersyteckich, jak i pracownicy niebędący nauczycielami akademickimi.

W roku 2017/2018 w kraju istniało 397 szkół wyższych (łącznie ze szkołami resortu obrony narodowej oraz spraw wewnętrznych i administracji), wśród nich 130 to uczelnie publiczne, w których kształciło się 969 800 studentów – stanowiło to 75,1% ogółu studiujących, w tym 247 600 osób rozpoczynało studia. Na 267 uczelniach niepublicznych studiowało 322 000 osób (24,9%), w tym 89 300 stanowili studenci pierwszego roku. W tej grupie znajdują się także uczelnie prowadzone przez organizacje wyznaniowe. Są to wyższe szkoły teologiczne, Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II, Akademia Ignatianum w Krakowie. W 2017 roku kształciło się w nich 18 000 studentów. W pozostałych szkołach niepublicznych powołanych przez stowarzyszenia, fundacje (w tym także międzynarodowe) oraz osoby fizyczne uczyło się 304 000 studentów (Adamska 2018, 16-17; Grotowska-Subotowicz 2018, 1-2).

Z dostępnych danych z roku akademickiego 2018/2019 wynika, że do 262 zmniejszyła się liczba uczelni niepublicznych. Na studiach stacjonarnych zarejestrowano 809 300 osób, czyli 65,8% studiujących, natomiast na niestacjo-

narnych – 421 000 osób. Prawie 787 200 osób, co stanowi 64% studentów, wybrało studia pierwszego stopnia, zaś 24,1% adeptów nauki kształciło się na studiach drugiego stopnia, a na magisterskich jednolitych 11,6%. Najwięcej – bo 250 300 osób – studiowało w województwie mazowieckim, a najmniej – bo 12 600 – w województwie lubuskim. Biznes, administracja i prawo były kierunkami najczęściej wybieranymi przez studentów – 22%. Po drugiej stronie tego zestawienia (po 11,5%) uplasowały się nauki społeczne, dziennikarstwo i informacja oraz zdrowie i opieka społeczna (Grotowska-Subotowicz 2019, 1). Nie można pominąć w tym miejscu liczącej 78 300 osób grupy cudzoziemców, którzy w roku akademickim 2018/2019 studiowali w naszym kraju. Większość z nich pochodziła z krajów europejskich, w tym 50,1% z Ukrainy. Prawie 1/3 wszystkich cudzoziemców wybrała uczelnie w województwie mazowieckim (Grotowska-Subotowicz 2019, 2).

Jak wynika z danych, w ciągu ostatnich 10 lat systematycznie spada liczba studentów. W roku akademickim 2007/2008 wynosiła ona 1 937 400 osób. Natomiast w pierwszym semestrze roku akademickiego 2018/2019 kształciło się 1 230 300 osób, o 61 600 mniej w stosunku do poprzedniego roku (spadek o 4,8%), w tym 73,3% adeptów studiowało na uczelniach publicznych (Grotowska-Subotowicz 2019, 1-2). Zmniejsza się także systematycznie liczba studiujących teologię – z 10 400 osób w roku 2005/2006 do 5400 studentów w roku akademickim 2017/2018 (Adamska 2018, 16-17; Grotowska-Subotowicz 2018, 1-2).

Pod koniec grudnia 2017 roku w szkołach wyższych pracowało 95 000 nauczycieli akademickich, w tym 90 900 zatrudnionych na pełen etat. W tej grupie znalazło się 22 700 osób zatrudnionych na stanowisku profesora (zwykłego, nadzwyczajnego, wizytującego), 39 300 na stanowisku adiunkta i 13 000 na stanowisku asystenta. Na uczelniach publicznych pracowało 88,5% nauczycieli akademickich, w tym profesorowie stanowili 22,7%, adiunkci 41,6%, zaś asystenci 14,4%. Zauważono spadek liczby zatrudnionych nauczycieli akademickich o 3,9% w stosunku do poprzedniego roku. Liczba profesorów zmniejszyła się o około 11%, a adiunktów o 4,6%. Zatrudniono natomiast o 9,1% więcej osób na stanowisku asystenta. Z kolei liczba kobiet pracujących wśród nauczycieli akademickich wynosiła 42 700, co stanowiło 45% ogólnej liczby zatrudnionych (Adamska 2018, 32).

Nawet pobieżne przedstawienie dwóch grup społeczności akademickiej ukazuje duże zróżnicowanie, zarówno pod względem wykształcenia, jak i dojrzałości. Zaprezentowane dane dotyczą szkół wyższych, jednak nie wszystkie z nich są uniwersytetami. Najnowsza ustawa wskazuje kryteria¹, których

¹ Uczelnie posiadające kategorię naukową A+, A albo B+ w co najmniej 6 dyscyplinach naukowych lub artystycznych, zwanych dalej „dyscyplinami”, zawierających się w co najmniej 3 dziedzi-

spełnienie jest konieczne, by mogła nosić takie miano. Nie wszystkie szkoły wyższe spełniają wymogi zawarte w ustawie, nie oznacza to jednak zaniechania formacji wobec osób tam pracujących i studiujących. Dlatego też, prezentując dane z Głównego Urzędu Statystycznego, uwzględniono wszystkie szkoły wyższe.

Wspólnota akademicka ma inny charakter od wspólnoty eklezjalnej, w której ma miejsce formacja dorosłych. Jednak służebna rola uniwersytetu wobec społeczeństwa oraz więź Kościoła z tą instytucją, zwłaszcza poprzez obecność wydziałów teologicznych, stwarzają możliwości realizacji niektórych wymiarów formacji. Będzie ona miała różne oblicze, w zależności od miejsca jej realizacji.

3. Konieczność formacji

Miejscem formacji laikatu jest środowisko uniwersyteckie (CHL 62), w którego centrum znajduje się placówka naukowo-dydaktyczna. Uniwersytet na przestrzeni wieków był poddawany różnorodnym wpływom. Mimo to jedność, rozumiana jako *universitatis* wspólnoty nauczycieli i uczniów, oraz jedność w sferze nauki (Jasper 2017, 99), autonomia i poszukiwanie prawdy stanowiły jego cechy konstytutywne od samego początku istnienia. Nadal są one pielęgnowane wraz z kultywowaniem tradycji uniwersyteckiej, zaś ich obecność w społeczności uniwersyteckiej jest świadectwem zachowania ciągłości tradycji (Kurosz 2018, 29).

Zadania uniwersytetu wobec środowiska wskazują na potrzebę formacji osób związanych z tą instytucją. Powołaniem każdego uniwersytetu jest umiowanie wiedzy i odkrywanie prawdy oraz przekazywanie jej innym. Jest to ściśle powiązane z posługą myślenia, która – zdaniem Jana Pawła II – jest jedną z najważniejszych rzeczy w życiu człowieka i społeczeństwa (por. EcE 17-18). Ta ufność w ludzką zdolność do odkrywania prawdy i przyjęcia jej w swoim życiu, zdaniem Benedykta XVI, leżała u początku istnienia tej instytucji. Papież zwrócił uwagę na różnicę między odkryciem prawdy a posiadaniem wiedzy. Prawda to coś więcej niż wiedza, gdyż jej celem jest odkrycie prawdziwego dobra, które często jest opacznie postrzegane. Jego zdaniem, współczesnym zagrożeniem dla człowieka jest większe ukierunkowanie swojej wrażliwości na korzyści materialne niż na prawdę. Stąd realizacja głównego celu uniwersytetu jawi się jako kwestia istotna dla społeczności. Dla-

nach nauki lub sztuki, zwanych dalej „dziedzunami”, są zgodnie z najnowszą ustawą uniwersytetami. Por. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018 poz. 1668 art. 16.3.

tego zapewne Benedykt XVI apelował, by środowiska uniwersyteckie na nowo potwierdziły ufność w ludzką zdolność do poszukiwania prawdy, gdyż jest ona fundamentem do autentycznego rozwoju człowieka i społeczeństwa (Benedykt XVI 2008, 14-16), a „bez fundamentalnego ludzkiego ukierunkowania na prawdę rozum traci orientację” (Benedykt XVI 2009a, 20). Istnieje także niebezpieczeństwo relatywizmu zagrażającego autonomii uniwersytetu. Kwestia ta nabiera dużego znaczenia, o ile uwzględnimy zadania tej instytucji oraz rangę autonomii wyrażającą się w odpowiedzialności za prawdę (Kurosz 2019, 11). Papież nawiązał tym samym do nauczania Jana Pawła II, który podczas spotkań z naukowcami zwracał uwagę na znaczenie postawy służby w ich pracy. Pracownicy uniwersytetu podczas swoich badań naukowych muszą nie tylko mieć wrażliwość etyczną, ale też głęboką świadomość, że biorą udział w odkrywaniu prawdy, a nie jej tworzeniu. Takie podejście do wykonywanych obowiązków naukowych gwarantuje, że efekty ich pracy będą prawdziwie służyły człowiekowi. Postawa służby wobec prawdy wyraża się także w trosce o dialog międzydyscyplinarny i budowanie solidarności między sobą (Jan Paweł II 1997, 160-162). Niezmiernie ważne są także działania mające na celu doskonalenie procesu integracji nauki, gdyż połączone z poszukiwaniem prawdy mogą się przyczynić do jej obrony przed zawężonymi i zniekształcającymi interpretacjami (Benedykt XVI 2006, 17; EcE 16-18).

Służba drugiemu człowiekowi powinna cechować wszelką działalność Kościoła. Dotyczy to również całej społeczności uniwersytetu. Wyraża się ona w rozwoju dyscyplin naukowych, zwłaszcza nauk humanistycznych, których znajomość pomaga zrozumieć współczesnemu człowiekowi sens jego istnienia. Autonomia badań oraz wspomniana wcześniej postawa pokory naukowców w stosunku do odkrywania prawdy wraz z odpowiedzialnością etyczną stanowią konieczny warunek wypełnienia misji tej instytucji. Nie bez znaczenia pozostaje znajomość integralnej koncepcji osoby ludzkiej, która wymaga do naukowców uwzględniania w badaniach wzniosłych, ale nie zawsze łatwych do przyjęcia ideałów. Poza tym pracownicy uniwersytetu muszą, niezależnie od wyznawanej wiary, słuchać głosu sumienia oraz mieć odwagę sprzeciwić się wszystkiemu, co zagraża człowieczeństwu lub je umniejsza (Jan Paweł II 1997, 161-162; Kurosz i Polak 2019, 33).

Charakter środowiska uniwersyteckiego stanowi kolejne potwierdzenie konieczności formacji świeckich. Wysoki poziom wiedzy i wykształcenia, duży krytycyzm, ale także entuzjazm młodości to cechy charakterystyczne tej społeczności (Przybecki 1999, 40). Nie powinny więc dziwić słowa Jana Pawła II o uniwersytecie, który „jest jednym z arcydzieł ludzkiej kultury, jest miejscem walki o pełne człowieczeństwo” (Jan Paweł II 1979, 166).

Pod koniec XX wieku autorzy watykańskiego dokumentu *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej* wskazali na nowe zagrożenia, które są powiązane z rozwojem nauk technicznych, biologii, komunikacji. Szczególną uwagę zwrócili na dominację ludzkiej natury, która w konsekwencji może doprowadzić do zagrożenia własnej wolności. Im większa dominacja człowieka, tym większa potrzeba odzyskania przez niego własnej wolności (por. OKUiKU I-9). Wszystkie osiągnięcia ludzkiego umysłu ułatwiają codzienne funkcjonowanie ludziom, ale też mogą stanowić zagrożenia na wielu płaszczyznach życia. Stąd istotna jest służebna rola uniwersytetu, przejawiająca się w szukaniu odpowiedzi na pytania, jakie pojawią się w nowej rzeczywistości życia człowieka. Nie bez znaczenia pozostaje praca naukowo-dydaktyczna przyczyniająca się do utrwalenia wśród adeptów nauki postaw i zachowań uwzględniających prawdziwe dobro drugiego człowieka.

Formacja w środowisku uniwersyteckim staje się niezbędna wobec nasilających się współczesnych tendencji zmierzających do ścisłego powiązania środowiska naukowego z gospodarką rynkową. Nie bez znaczenia pozostają także wzrastające wymagania przedsiębiorców oczekujących szybkich wyników badań. To wszystko sprawia, że wypełnienie przez pracowników uniwersytetu zadań ściśle powiązanych z jego cechami konstytutywnymi staje się coraz większym wyzwaniem (Kurosz i Polak 2019, 33). „Ta profesjonalizacja, której dobroczynne skutki są niezaprzeczone, nie zawsze łączy się z formacją uniwersytecką zgodnie z wartościami, z deontologią zawodową czy w zestawieniu z innymi dyscyplinami, które dopełniają koniecznej specjalizacji” (OKUiU I-4).

W ostatnim czasie można zaobserwować w postawach ludzi, w tym także niektórych pracowników naukowych ściślej związanych z gospodarką rynkową, pomniejszanie znaczenia nauk humanistycznych. To wszystko sprawia, że rodzi się napięcie między nowymi uwarunkowaniami, w których funkcjonuje ta instytucja, a dochowaniem wierności jego wielowiekowej tradycji (OKUiKU I-14), z którą ściśle związana jest kultura humanistyczna. Zdaniem Benedykta XVI, istnieje realne zagrożenie jej degradacji. Zepchnięcie kultury humanistycznej na margines życia społecznego wraz z szybkim rozwojem dyscyplin naukowych, w których nie stawia się pytania o sens życia człowieka (np. ekonomii i technologii), będzie miało odzwierciedlenie w postrzeganiu życia ludzkiego (Benedykt XVI 2011, 33). Stąd konieczność powrotu do korzeni europejskiej kultury i postępu, jakim było poszukiwanie absolutu *quaerere Deum*. Obejmowało ono wymóg zgłębiania nauk świeckich we wszystkich dziedzinach wiedzy. Papież przypomniał, że wiara była w ciągu wieków zaczynem kultury i bodźcem do doskonalenia pozytywnego potencjału człowieka (Benedykt XVI 2011, 20). Wynikał z tego apel skierowany do

świata nauki, by na nowo odkryć kształcenie integralne charakteryzujące się jednością wiedzy zakorzenioną w prawdzie (Benedykt XVI 2009a, 20). „Papież wskazywał na ważne zadanie, jakie ma do wykonania człowiek w sferze kultury. Jest nim odkrywanie na nowo znaczenia i dynamiki transcendencji. Wobec powiększającego się rozdźwięku między Bożą mądrością a mądrością tego świata, która przejawia się w ukierunkowaniu człowieka głównie na cielesność (Benedykt XVI 2009b, 39), zadanie to wydaje się szczególnie ważne” (Kurosz 2019, 15).

Warto w tym miejscu przywołać nauczanie Soboru Watykańskiego II, który odniósł kulturę do „pełnej doskonałości osoby ludzkiej, do dobra wspólnoty i całej społeczności ludzkiej” (KDK 53). Dlatego uniwersytety powinny stawać się swoistymi „laboratoriami kulturowymi», w których prowadzony będzie konstruktywny dialog między teologią, filozofią, naukami o człowieku i naukami przyrodniczymi, kierujący się normą moralną jako zasadą wpisaną w samą naturę badań naukowych i stanowiącą warunek ich pełnej skuteczności w przybliżaniu się do prawdy” (Jan Paweł II 2000, 8). Warunkami realizacji tego zadania będą wypracowanie struktur dialogu (Jan Paweł II 1988c, 391) oraz współpraca między uniwersytetami, do czego zachęca Sobór Watykański II (por. DWCH 10, 12; Kurosz i Polak 2019, 34-35).

Kultura zrodzona z nowoczesności na dobre wpisała się życie społeczeństwa i przyniosła ze sobą nowe wyzwania oraz zagrożenia. Nie można pominąć w tym miejscu kryzysu kultury i tożsamości, które stawiają nowe wyzwania przed środowiskiem naukowym. Potwierdził to Benedykt XVI, wskazując uniwersytet jako najbardziej odpowiednie miejsce, w którym będą prowadzone poszukiwania mające na celu pochylenie się nad obecnym kryzysem, czego ostatecznym celem powinno być wskazanie rozwiązań zaistniałej sytuacji (Benedykt XVI 2006, 17). Nie bez znaczenia pozostaje wzrost liczby uniwersytetów, jaki miał miejsce w ostatnim czasie. Ubocznym efektem tego zjawiska jest dość znaczne zróżnicowanie jakości prowadzonych badań i poziomu kształcenia studentów (OKUiKU I-1). W zaistniałej sytuacji szczególnego znaczenia nabierają rzetelne badania prowadzone przez naukowców oraz ich praca dydaktyczna. Zdaniem Jana Pawła II, te dwie kwestie powinny „znajdować się w centrum reform i przekształceń [...], aby dostosować się do nowych czasów” (Jan Paweł II 2000, 6-8). Tylko taka postawa gwarantuje rozwój i trwałość kultury, której obecność stanowi cechę charakterystyczną uczelni (KDK 62; Jan Paweł II 2000, 7).

Konieczność formacji laikatu w środowisku uniwersyteckim wynika także ze współczesnych trendów związanych z laicyzacją społeczeństwa. Usuwanie wszystkiego, co ma związek z wiarą i Kościołem, zwłaszcza w krajach z kręgu kultury romańskiej, to jeden z przejawów akcentowania świeckości państwa. Benedykt XVI zwrócił uwagę na niebezpieczne postawy związane

z powszechnie panującym przekonaniem, że zagadnienia poruszane przez religię, wiarę i etykę nie powinny mieć miejsca w sferze „rozumu publicznego” (Benedykt XVI 2009a, 19). Takie postrzeganie rzeczywistości jest sprzeczne z wolnością, która leży u podstaw korzystania z rozumu na uniwersytecie w celu poszukiwania prawdy (Benedykt 2009a, 19). Obecna we współczesnym świecie tendencja usuwania religii poza obszar racjonalności i monopolizacja nauk empirycznych prowadzą do zepchnięcia wymiaru religijnego w sferę prywatności przy jednoczesnym podważaniu znaczenia uzasadnienia wiary (Benedykt XVI 2011, 33; Kurosz 2019, 13). „Perspektywa chrześcijańska jako kontekst pracy intelektualnej uniwersytetu nie stoi w sprzeczności z wiedzą naukową i zdobycami geniuszu ludzkiego, lecz przeciwnie – wiara poszerza horyzonty naszego myślenia, jest drogą do pełnej prawdy, prowadzi do autentycznego rozwoju” (Benedykt XVI 2011, 33; Kurosz 2019, 13).

Służebna rola uniwersytetu oraz uwarunkowania, w jakich środowisko uniwersyteckie spełnia swoje powinności, niejako podpowiadają tematy dla formacji ludzkiej i intelektualnej. Jej realizacja będzie się dokonywała wobec studentów w duszpasterstwie akademickim postrzeganym jako urzeczywistnianie się Kościoła-wspólnoty w środowisku uniwersyteckim (Przybecki 1999, 174-206). Nie można zapominać o wspólnotcie profesorów i studentów stanowiącej jedną z cech konstytutywnych uniwersytetu, która jest swoistą przestrzenią dla formacji tych drugich. Stąd konieczność uprzednich oddziaływań duszpasterskich wobec kadry naukowej zarówno w środowisku uniwersyteckim, jak i we wspólnotach parafialnych.

4. Specyfika formacji

Formacja laikatu jest uzależniona od specyfiki środowiska uniwersyteckiego. Większe możliwości w tym zakresie mają uniwersytety katolickie. Ich zadaniem jest doprowadzenie do spotkania orędzia ewangelicznego z rozmaitymi dziedzinami wiedzy, a dialog z ludźmi różnych kultur stanowi drogę do osiągnięcia tego celu. Budowanie wspólnoty ożywionej duchem Jezusa Chrystusa, który jest źródłem jedności tej społeczności, oraz wizja godności osoby ludzkiej powinny stanowić znaki rozpoznawcze katolickich uczelni (EcE 6; 32). Uniwersyteckie wydziały teologiczne są szczególnym miejscem realizacji wskazanych zadań. Zresztą ich obecność w przestrzeni uniwersyteckiej od samego początku jej istnienia podkreśla rangę teologii jako nauki i uzasadnia obecność Kościoła na uniwersytecie (Antonowicz 2005, 23-25). Umożliwia także rozwój wiary u katolickich studentów i pracowników naukowych. Formacja oraz praca dydaktyczno-naukowa pomagają członkom tej społeczności w dojrzewaniu w wierze. Specyfika tych wydziałów ułatwia namysł nad wy-

znawaną wiarą i jej dogłębne przeżycie. Dzięki temu będzie ona mogła być w dojrzały sposób obecna w ich życiu (OKUiKU s. 4; Kurosz 2018, 199). Pracownicy tych jednostek uczelnianych mają ułatwioną współpracę z przedstawicielami innych dziedzin wiedzy. To wszystko sprawia, że istnieje szansa głębszego poznania Boga i poznania pełniejszej prawdy o świecie (KDK 62). Wydziały teologiczne nie mogą budować enklawy w przestrzeni życia uniwersyteckiego, ale muszą się charakteryzować „chrześcijańską inspiracją, będącą udziałem nie tylko jednostek, ale całej uniwersyteckiej wspólnoty jako takiej; nieustanną refleksją, podejmowaną w świetle wiary katolickiej nad coraz bogatszym dziedzictwem ludzkiej wiedzy, które uniwersytet stara się powiększać poprzez własne badania naukowe; wiernością wobec chrześcijańskiego orędzia, takiego, jakim przedstawia je Kościół; instytucjonalnym zaangażowaniem w służbę ludowi Bożemu i rodzinie ludzkiej, podążającym ku transcendentnemu celowi, który nadaje sens życiu” (EcE 13).

Papież Franciszek w Konstytucji *Veritatis gaudium* wskazał podstawowe kryteria odnowienia i odrodzenia studiów kościelnych, które mogą zarazem stanowić inspirację do podstawowych wymiarów formacji laikatu realizowanej w przestrzeni uniwersyteckiej. Kontemplacja wraz z wprowadzeniem duchowym, intelektualnym i egzystencjalnym w kerygmat oraz oparcie się na kulturze chrześcijańskiej stanowią według papieża podstawy formacji. Z kolei uwzględnienie dialogu inter- i transdyscyplinarności oraz konieczność współpracy i współdziałania z innymi podmiotami to kolejne istotne elementy odnowy (Franciszek 2018, 11-19).

Wszystkie wymienione aspekty wyznaczają drogę w pracy formacyjnej w społeczności akademickiej. Nie oznacza to jednak braku tego typu oddziaływań w instytucjach państwowych. Formacja świeckich jest w pewnym wymiarze ukierunkowana przez cel pedagogiczny realizowany na uniwersytecie, czyli przez kształtowanie człowieka. Według Jana Pawła II pracownicy tej instytucji muszą nie tylko nauczać, ale także kształtować młode pokolenie. Towarzyszenie młodemu człowiekowi w dojrzewaniu powinno przejawiać się w umożliwieniu jemu dążenia do doskonałości oraz w pełnej realizacji drzemających w nim możliwości i zdolności. Konieczne jest więc stworzenie takich warunków, które pomogą studentom cierpliwie poznawać, pogłębiać i przyswajać wartości absolutne. Niezbędne zatem będzie uwzględnienie w ich formacji koncepcji człowieka, w której będzie doceniony wymiar religijny i metafizyczny. Nieodzownym elementem musi być także kształtowanie umiejętności mądrego i prawego korzystania z wolności (Jan Paweł II 1988b, 162-163).

Realizacja formacji domaga się działalności pastoralnej w przestrzeni uniwersyteckiej. Jej cechą charakterystyczną powinien być aspekt podmiotowy, przejawiający się w ewangelizacji. Stąd konieczność dialogu realizowanego w aspekcie podmiotowym i przedmiotowym. Pierwszy ma miejsce między

członkami społeczności uniwersyteckiej, drugi zaś między wiarą a poszczególnymi dziedzinami wiedzy. Takie ujęcie wskazuje również na podwójny wymiar działalności Kościoła – osobowy i społeczny (OKUiKU I-1). Wiąż Kościoła z uniwersytetem ma źródło w „świadomości związku, jaki istnieje między wiarą i kulturą, jest istotnym powodem działalności duszpasterskiej szczególnie nastawionej na świat akademicki” (Przybecki 1999, 36). Aspekt podmiotowy formacji jest realizowany między innymi w duszpasterstwach akademickich. Istotna dla naszego zagadnienia jest koncepcja tej formy oddziaływania pastoralnego. Zasada związku ze środowiskiem oraz charakter dialogowy stanowią cechy wyróżniające wśród innych oddziaływań duszpasterskich. Istotne w tej postudze jest uwzględnianie istnienia dwóch porządków, które nie są tożsame, ale się dopełniają. Celem uniwersytetu jest wiedza i mądrość, zaś celem Kościoła – zbawienie, porządek miłości i porządek nadprzyrodzony (Jan Paweł II 1979, 167). Formacja świeckich w duszpasterstwie akademickim musi być więc realizowana zarówno w urzeczywistnianiu się Kościoła-wspólnoty, jak i w ramach ewangelizacji kultury i inkulturacji Ewangelii (Przybecki 1999, 48).

Formacja laikatu w środowisku uniwersyteckim wpisuje się w służebną rolę Kościoła. Musi ona mieć charakter wspólnotowy oraz być ukierunkowana na poszukiwanie prawdy o Bogu i człowieku. Obecność dwóch różnych porządków stanowi jej cechę charakterystyczną. Pomimo różnych uwarunkowań oraz niezależnie od rodzaju placówki działania związane z formacją laikatu powinny być realizowane z największą starannością.

FORMATION OF THE LAITY IN ACADEMIC WORLD

Abstract

Formation of the laity in academic world is a part of the subservient role of the Church. Its purpose is to help to discover the path to holiness through fulfilling the calling. Its spiritual and doctrinal aspect, the knowledge of the Church's social doctrine and the preparation for the apostleship are very important aspects of its activity. Culture and faith meet in the university environment. The need for the formation of the laity in the academic world results from the specificity of this environment and the ongoing socio-economic changes.

Keywords: formation of the laity, university, academic world, Church

Słowa kluczowe: formacja laikatu, uniwersytet, środowisko uniwersytecki, Kościół

Skróty

- CHL – Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*.
 DA – Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*.
 DM – Sobór Watykański II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*.
 DWCH – Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*.
 EcE – Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Ex corde ecclesiae*.
 EV – Franciszek, Encyklika *Evangelium vitae*.
 KDK – Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*.
 KK – Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*.
 OKUiKU – Kongregacja Nauczania Katolickiego, Papieska Rada ds. Świeckich, Papieska Rada ds. Kultury, *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*.

BIBLIOGRAFIA

- Adamska, Katarzyna i in. 2018. *Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 r.* Warszawa–Gdańsk: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Antonowicz, Dominik. 2005. *Uniwersytet przyszłości. Wyzwanie i modele polityki*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Benedykt XVI. 2006. Szukajcie i brońcie prawdy. 21.10 – Przemówienie Benedykta XVI podczas wizyty na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 289(1), 17.
- Benedykt XVI. 2008. Papież nie narzuca wiary, lecz zachęca do szukania prawdy. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 301(3), 12-16.
- Benedykt XVI. 2009a. Prawdziwa autonomia uniwersytetu wyraża się w odpowiedzialności za wartość prawdy. 27.09 – Praga. Spotkanie z przedstawicielami świata akademickiego. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 318(11-12), 20.
- Benedykt XVI. 2009b. Wolni od pychy intelektualnej dążymy do prawdziwej Mądrości. 30.10 – przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni kościelnych *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 309(1), 39.
- Benedykt XVI. 2011. Ewangelia źródłem prawdziwej kultury. 21.05 – przemówienie do wspólnoty Katolickiego Uniwersytetu „Sacro Cuore”. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 324 (7), 33-35.
- Benedykt XVI. 2012. Bez miłości nauka traci swój humanizm. 3.05 – przemówienie podczas wizyty w rzymskiej siedzibie Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 344 (6), 21-23.
- Chlewiński, Zdzisław. 1989. *Formacja*. W: *Encyklopedia katolicka*, t. V, red. L. Bieńkowski i in. 390. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

- Fiałkowski, Marek. 2010. *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologicznopastoralne*. Lublin: Wydaw. KUL.
- Franciszek. 2018. *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach kościelnych „Veritatis gaudium”*.
- Grotowska-Subotowicz, Ewelina. 2018. *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (wyniki wstępne)*. Dostęp: 30.05.2019. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/szkolnictwo-wyzsze-w-roku-akademickim-20172018-dane-wstepne,8,5.html>
- Grotowska-Subotowicz, Ewelina. 2019. *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2018/2019 (wyniki wstępne)*. Dostęp: 15.06.2019. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/8/6/1/szkolnictwo_wyzsze_w_roku_akademickim_2018_2019.pdfv
- Grubka, Marek. 2011. *Między uczelnią a świątynią. Rola kapłana w polskim duszpasterstwie akademickim na przykładzie ośrodka dominikańskiego w Gdańsku*. Kraków: Esprit Wydawnictwo; Poznań: Wydział Teologiczny UAM; Dublin: Wydawnictwo Euro Nexus.
- Jan Paweł II. 1979. *Ewangelia drogą do pełnego pięknego życia. Do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 6 czerwca 1979 r.* W: *Jan Paweł II na ziemi polskiej*. Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. 1988a. *Adhortacja apostolska „Christifideles laici”*.
- Jan Paweł II. 1988b. *Poszukiwanie prawdy i kształtowanie młodych do prawdziwej wolności*. W: *Wiara i kultura*, red. Radwan M. i in. 160-166. Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej. Fundacja Jana Pawła II; Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Jan Paweł II 1988c. *Wasze losy związane są z prawdą. Spotkanie ze społecznością uniwersytecką*. Sydney, 26.11.1986. W: *Wiara i kultura*, red. M. Radwan i in. 387-394. Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej. Fundacja Jana Pawła II; Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Jan Paweł II. 1990. *Konstytucja apostolska o uniwersytetach i wydziałach katolickich „Ex corde Ecclesiae”*.
- Jan Paweł II. 1995. *Encyklika „Evangelium vitae”*.
- Jan Paweł II. 1997. *Przemówienie Papieża na spotkaniu z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków, 8.06.1997. W: *«Chrystus wczoraj, dziś i na wieki». V pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny*. Olsztyn: Wydział Duszpasterski Kurii Metropolitalnej Warmińskiej.
- Jan Paweł II. 2000. *Uniwersytet w służbie nowego humanizmu. 9.09.2000 – Jubileusz nauczycieli akademickich*. *L'Osservatore Romano. Wydanie polskie*, 228 (11-12), 6-8.
- Jasper, Karl. 2017. *Idea Uniwersytetu*. Przekład W. Kunicki. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Kongregacja Nauczania Katolickiego, Papieska Rada ds. Świeckich, Papieska Rada ds. Kultury. 1995. *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*. *Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi*, 39(1-3), 3-19.
- Kurosz, Jolanta. 2018. *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych*. Poznań.
- Kurosz, Jolanta. 2019. *Nauczanie papieża Benedykta XVI o roli uniwersytetu w społeczeństwie*. *Warszawskie Studia Pastoralne UKSW*, 46 (4), 7-24. DOI 10.21697/wsp.2019.401.
- Kurosz, Jolanta i Polak, Mieczysław. 2019. *Świadomie wybierać – odpowiedzialnie oferować. Zajęcia do wyboru w programach studiów akademickich*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny.
- Przybecki, Adam. 1999. *Między poczuciem zagrożenia a potrzebą obecności. Koncepcja duszpasterstwa akademickiego w Polsce po przełomie 1989*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny.
- Przybecki, Adam. 1986. *Urzeczywistnienie się Kościoła w środowisku akademickim*. Poznań.
- Rak, Romulad. 1986. *Duszpasterstwo w Kościele po II Soborze Watykańskim*. *Ateneum Kapłańskie*, 464 (1), 97-112.
- Sobór Watykański II. 1964. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*.
- Sobór Watykański II. 1965. *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*.

- Sobór Watykański II. 1965. *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*.
- Sobór Watykański II. 1965. *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus”*.
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*.
- Wojtyła, Karol. 2003. *U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*. Kraków: Wydawnictwo Unum.

JOLANTA KUROSZ – prof. UAM dr hab., pracownik w Zakładzie Teologii Praktycznej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wiceprzewodnicząca Stowarzyszenia Polskich Pastoralistów. Autorka kilkudziesięciu artykułów oraz książek: *Szkolne nauczanie religii w spotkaniu z duszpasterstwem dzieci i młodzieży. Wyzwania i szanse*, Poznań 2008; *Teologia pastoralna. Materiały do ćwiczeń. Część pierwsza – teologia pastoralna fundamentalna*, Poznań 2009; *Teologia pastoralna. Materiały do ćwiczeń. Część druga. Teologia pastoralna szczegółowa – wybrane zagadnienia. Teologia laikatu i apostołstwa*, Poznań 2012; *Kształcenie pastoralne na uniwersyteckich wydziałach teologicznych*, Poznań 2018. Badania naukowe koncentrują się wokół duszpasterstwa dzieci i młodzieży, zagadnień związanych z dydaktyką teologii pastoralnej, teologią laikatu oraz oddziaływaniem pastoralnym wobec osób w podeszłym wieku.